

Paskó Kristóf és a „Kétszarvú ember”-

– Egy erdélyi török követ a tizenhetedik században. –

Írta: DÉZSI LAJOS.

A hatvanas évek közepén Jankó János, a feledhetetlen Petőfi-illusztrátor, tréfás képeket rajzolt a magyar regény címekhez, amelyek a Szokolay Viktor-féle olvasott képeslapban a „*Hazánk s a külföld*”-ben láttak napvilágot. A Jósika regényéhez, az „*Ami késik, nem múlik*”-hoz készült kép egy adóvégrehajtót ábrázol, akitől halálra rémül egy kifent bajuszú öreg úr, amikor beköszönt hozzá; a Jókai „*Kedves atyafiak*”-ját a kiadóhivatalt előfizetésekkel ostromló tömeggel; a „*Mire megvénülünk*”-et egy köszvényes emberrel illusztrálta, aki a fellábát a köszvény ellen meleg ruhával csavargatja körül. Végül a negyedik kép a „*Kétszarvú ember*” illusztrációja: A feleség vígan kártyáz a házi baráttal s megtűrik magok közt a harmadik játszótársat, az öreg férjet is, akinek homlokán két agancs ékeskedik.

Ez a tréfás cím csak félig-meddig felel meg a regény meséjének; nem is az a célja, mivel a benne szereplő kétszarvú ember nem a házasságban kapta szarvait, hanem tatár rabságba esett, majd a kegyvesztett tatár murzától egy török seraskier birtokába ment át s ez a kegyetlen renegát, mivelhogy nem akart török vallásra térni, sőt fogolytársait is lebeszélte róla, homlokát felhasíttatta s egy eleven kecskebak fejről leszakított szarvakat illesztetett belé, lábaira pedig egy tulok hátsó lábainak lenyúzott bőrét huzattá s mikor ezek testére száradtak, nem lehetett onnan többé eltávolítani s a szegény rabot, illyefalvi Boór Ádámot, ezzel egész életére eléktelenítette, aki ezután szégyelt emberek szeme elé kerülni.

De azért némileg mégis találó a regényeim-illusztráció, mert a regényben egy másik kétszarvú ember is szerepel, akit fiatal felesége, Berta asszony, megcsalt Pozsgaival, Boór gyermekkori barátjával s egykori bajtársával, míg ő az ország érdekében azon fáradozott Törökországban, hogy a portát az adó leszállítására rábírja.

Ez a második kétszarvú ember: *Paskó Kristóf*. Az első (Boór) költött alak, akit Jókai képzelete azon az alapon alkotott, hogy Pray egyik művében, a „*Specimen Hierarchiáé*” -ban azt olvasta, hogy a Szentháromság-rend története említ hasonló esetet. Ellenben Paskó történeti személy, Jókai kedvvel rajzolt alakja, amit azzal is elárul, hogy jórészt a maga személy leírását ruházta rá. „Komoly arca – úgymond – szelíd, esengő kék szemével, szép metszésű ajkkal, alásimuló szőke bajuszával s redőtlen homloka oly csendes bú árnyéklátát viselik magukon, mely látni engedni magát, de hallani nem.”

A regényben akkor jelenik meg először, mikor visszatér a török portáról s Apafi és Teleki újra őt bízzák meg az újabb követséggel. Paskó készséggel vállalja a megbízást, noha mint új házas, nehéz szívvél hagyja otthon feleségét, kit egy félév előtt vett el. János szolgájával útra indul s becsületesen eljár feladata teljesítésében, mégis midőn visszatér, a fejedelem börtönbe vetteti, mint árulót, aki magának akarta megszerezni a fejedelemséget. A vádat el se hinnék, ha nem maga a feleség volna a feladó, de hü, öreg szolgája így se ad hitelt neki s a fejedelem beleegyezésével megfigyeli úrnőjét s egyszer csakugyan légyotton éri Pozsgai Ferencsel. Dühében az asszonyt leszúrja. Pozsgai elmenekül, de kézre kerítik s a fejedelem arra ítéli, hogy holtig Paskó rabja legyen. Paskó megkegyelmez neki s ez a váratlan fordulat megöli. Ezzel az időközben kiszabadított kétszarvú ember is megmenekült ádáz ellenségétől, mert ez a Pozsgai az ő birtokát magának akarta megkeríteni. Paskó nem megy többé Törökországba. Neje emlékét holtáig viselte s végrendeletében is meghagyta, hogy temessék mellé.

I.

Paskó – mint említettük – történeti személy. Jókai, mikor róla beszél, maga is többször idézi Bethlen János „*História*”-ját. Ez volt tehát a forrása. Nem érdektelen most megnézni, mit talált ott Paskóról, mert csak így különíthetjük el a költött elemet a valóságtól.

Az ifjú Paskó török követségének leírásában Jókai elég híven követi forrását. Bethlen elmondja, hogy Paskó 1664 karácsony táján kapta a követi megbízást s tizennyolc hónapig tartott követsége. Előbb Nándorfejérváron, majd Drinápolyban és Konstantinápolyban várta az alkalmat a kihallgatásra s végre csakugyan a Nagyvezér színe elé került s előadta az ország sérelmeit s kérte azok orvoslását, valamint az adó leszállítását. Bethlen is Paskó leveleit s azok tartalmát kivonatossan be is iktatta művébe. Ezek a levelek is olyan önérzetesnek mutatják Paskót, amilyenek Jókai festi, sőt nem átalja azt is megírni a fejedelemnek, hogy az ottlevő keresztyén követek Apafi hanyagságának és túlságos türelmeségének tulajdonítják a török hovatovább túrhetetlen erőszakosságait. Csoda, hogy Jókai fel nem használja Bethlen előadásának azt a részletét, hogy Paskó a Nagyvezér leányának is elmondta Apafi üzenetét s az erre ravaszul elmosolyodva azt felelte:

– Vajha fejedelmek felnyitná szemét, kitörölve belőle az álmodat s elkezdene már vigyázni a reábízottakra!

Mikor végre 1666 pünkösdjén visszatért Erdélybe, itt újabb veszedelem várt reá. Egyik levelében arra tett célzást, hogy kedvezőbb fordulat Erdély sorsában addig nem várható, míg el nem távolítják Erdélyből azokat, akik a zavarok szerzői. Bánfi Dénes ezt a célzást magára vette s egy gyűlésen szemeit Paskóra szegezve, nyíltan kérdőre vonta, hogy nevezze meg azt, akit az országból kiűzendőnek tart s ha állításait nem tudja igazolni, ezt a sérelmes vádat nem hagyja bosszulatlanul. A rendek a támadásra elképedtek.

De Paskó nem jött zavarba s azt felelte, hogy ha honfitársai szíve rejtekébe láttak volna, minő gyötrelmeket állott ki értük, nem volna szüksége sem szóra, sem mentségre. De hogy úgy ne tűnjék föl, hogy a szemére hányott dolgot mókázással akarja elűnti, Bánfinak azt feleli,

hogy ő név szerint nem nevezett meg senkit; akinek jó a lelkiismerete, ezért nem haragudhatik rá, aki pedig magára veszi, annak nincs szüksége tanura s ne őt, hanem saját lelkiismeretét hívja törvénybe.

A fenyegetéstől sem ijed meg, mert ő Bánfinak nem alattvalója. De ha mint erdélyi nemessel jog szerint akar eljárni vele szemben, tudja meg, hogy az illetékes fórum előtt felelni fog. Ezután a rendek eloszlottak s nevetve tárgyalták a heves támadás derűs befejezését. Bánfi barátai és rokonai rosszaiták, hogy mindezt minek is említette föl.

Erre Bánfi feldühödve, másnap még hevesebben támadta meg és szitkokkal halmozta el.

– Nem tudod-é, – úgymond – hogy olyan tekintélyem és hatalmam van, hogy téged egészen felfalhatlak? – S a rendek nagy megbotráncozására, kezét is felemelte rá.

A Paskó letartóztatása körülményeit úgy adja elő Bethlen, hogy mikor később feleségül vette a Szalánczi István leányát s egy örökösödési ügyben nem kedve szerint döntöttek, elkezdett panaszkodni a fejedelemre, aki megveti az ő hűségét szolgálatait és jóért rosszal fizet.

Azután nagyralátóbb is lett, fényesebb házat vitt, mint jövedelme engedte s ezért kölcsönt vett föl, elzálogosítva a kölcsönadónak neje jobbágyságait; innen azok egy ellenségéhez kerültek s ki kellett váltania, nem volt rá elég pénze s Enyedre küldte szolgálait tallérokért. Ezek állítólag azt híresztelték, hogy Paskónak arra kell a pénz, hogy Törökországba szökjék. Ez a fejedelemnek is fülébe ment s elfogatta őt (1668).

Paskó ugyan igazolni tudta, hogy mire kellett a pénz, de azért nem bocsátották szabadon, hanem Radnótról Kővárra hurcolták s szigorú őrizetben tartották. A következő év elején szabadon akarta a fejedelem bocsátani, de ekkor a felesége egy Eperjesi István nevű nemes ember által azt izente, hogy férje saját híradásából tudja, hogy mihelyt bilincsei feloldódnak, átmegy a törökökhöz s mindent megmozdít a fejedelem és az ország ellen. Azért vigyázzon a fejedelem, hogy ha magát és országát elveszteni nem akarja, el ne bocsássa őt. Ennek hallatára a fejedelem elborzadt (Jókainál: fehér lett mint a fál), egyesek elbámultak, hogy az, akinek élete kockáztatásával is meg kellene szabadítani férjét, azt elárulja. (Jókai ezt a János szolga szájába adja.) Híre járt, hogy ez az asszony egyik szolgájával nem elég tisztességes életet élt.

Paskó tehát továbbra is fogságban maradt. A rendek többször sürgették szabadonbocsátását, de csak 1672-ben nyílt meg börtöne ajtaja.

Ennyit tud Paskóról Bethlen s ezeket Jókai meglehetősen átalakítva fel is használta. De nem tudta róla, hogy történetíró is volt s 1663-ban egy terjedelmes históriás éneke jelent meg nyomtatásban: „*A nemes és régente híres Erdély országának keserves és szomorú pusztításáról irt siralom, mélyet 1658, 9 és 60. esztendőkből az igaz Isten ismerelén kívül való pogány tatár kán sok kóborló kozáksággal s Erdély végső romlására régen igyekező török nemzettel, havasalföldi és moldvai sok kurtány hadakkal kegyetlenül minden irgalmasság nélkül elkövettenek. Ezekután történt változását Erdélynek röviden megmondgya édes hazáján s nemzetén szívesen szánakozó Biharvármegyebéli nemzetes Székelyhídi Paskó Christoph, a mint láthatta s tudhatta, igazán színezés nélkül még ennyi változásokban megmaradt kevés magyar nemzetnek emlékezetire*”.

Ennek a terjedelmes verses históriának költői értéke ugyan nincsen, de annál inkább van történeti forrásértéke, mert jórészt mint szem- és fültanu írja le benne az egykorú, történeti eseményeket.

Művét az „*Apollonius királyfi széphistóriája*” nótájára írta s nyolc részre osztotta fel. Az elbeszélésen bibliai színezet ömlik el, pl. az I. részben arról szól, hogy a bosszúálló Isten büntetésül bocsátotta a tatárt és a törököt a magyar nemzetre, mivel előbb hiába szólította fel a megtérésre. Ez a példálódzás a többi részekben is minduntalan ismétlődik. A második rész a tatár kegyetlenkedés borzalmaival festi s csak a III. részben, Gyulaféhevár feladásával, kezdődik a történeti elbeszélés. Részletesen elmondja a nagyenyedi „Kastél” megostromlását, Kolozsvár megsarcolását s Jenő átadását. A IV. részt Barcsai Ákos és II. Rákóczi György küzdelmének elbeszélése tölti be.

Az elbeszélő Barcsai pártján van, hiszen az ő embere, de Rákóczit is vitézhírűnek, erős, bátorszívűnek mondja.

A következő három (V-VII.) részben Várad ostromát és elfoglalását írja le. Az ostromolt vár leírása, a seregszemle a főbb emberek felsorolásával, az ostrom egyes mozzanatainak Tinódira emlékeztető részletes elmondása: mindezek kétségtelenné teszik, hogy Paskó a török táborból Barcsai mellett végignézte az ostromot. Egyes célzásai is bizonyítják ezt, például midőn a török sereg nagy veszteségét említi, ezt is hozzáveti: „Törököknek testét, akik elestének, számát meg nem mondhatom, de hogy temetésre sűrűven hordották, szemeimmel jól láttam, Mennyi sebesedett tüzes szerszám miá, sokságát csudállottam.” Az utolsó VIII. rész rámutat Várad elfoglalásának következményeire: egész sereg vár és város könnyű elfoglalására s azután ismét arra tér rá, hogy mindezt a büntetést a „bosszúálló, megharagudott Isten” bűneiért mérte a magyar nemzetre.

Az elbeszélés különben nem lép fel nagyobb igényekkel, mint e szavai is mutatják: „Az ékesen szólást s versek szép folyását bár itten ne vadásszad”. Ezt valóban nem is találjuk benne. Tinódi modorában írt száraz históriás ének, de mint említettük, azért mégis becses, mert csupa olyan dolgokat beszél el, amelyek előtte folytak le.

II.

Újabb kiadott történeti források: Teleki Mihály levelei, az Erdélyi Országgyűlési Emlékek oklevelei, Rosnyai iratai érdekesen egészítik ki Bethlen leírását s néhány jellemző vonást nyújtanak s némileg módosítják az előbbi alapján alkotott képet s jellemébe is mélyebb bepillantást engednek.

Paskó ezek szerint is tehetséges, kötelességtudó és szorgalmas ember s környezete is olyan, hogy abban tehetségét érvényesítheti s fejlesztheti. Csakhogy avval fejlődik nagyravágyása is, még pedig nem egészen arányosan. Ez utóbbi nagyobbra nő az elsónél s a jól indult *carrière* derékban török ketté. Ilyen volt korábban Jósika István pályája is, de Paskó nem tudott oly magasra hágni.

A maga származásáról egy újabb kiadott levelében azt mondja, hogy jószágos nemesember volt. Dicsekedve hivatkozik a biharvármegyebeliekre, akik meg tudnák mondani, ki volt atyja s ki volt régente nemzete; a levelek is megmutatják, ha nem hazudnak; voltak is régentén nagyúri rendek is nemzetében, sok jószágokat is bírtak. Buda, Eger megvétele után is bírta nagyatyja a székelyhídi jószágban Létát, Almosdot, Ottományt, Pétrit, Csókáit, Albest, Oláh-Lesset. „Ezekért – úgymond – tizennégy-

ezer tallér tétetődött volt le nagyatyámtul; ma is egy pénz nélkül oda tölünk, árvaságra jutván maradéki, azok közül az én atyám is, ki Zólyomi Dávidnének holtig tutora volt, kit az öreg Rákóczi György behivatván, annyira kedvelte becsületes voltát, hogy az öreg fejedelemasszonynak kívánná hopmesternek, meg is eskették a halálos házban, kimenvén, hirtelen halt meg.” Sőt fennhéjázóan még azt is állítja, hogy volt nemzetében oly is, kinek ezer ház jobbágnál is több volt s királyok komornyiki is volt bennök. Ezekről mind nem tudunk semmit. Ez az önvallomás azért is érdekes, mert megértjük belőle, hogy már apja I. Rákóczi György szolgálatában állott s fiát is fejedelmi udvari szolgálatra szánta, bizonyára azért, hogy így jobban módjában leszen a család számára az elvesztett bírtokokat visszaszerezni s a családot így ismét talpraállítani.

Először 1659-ben tűnik föl, mikor Barcsai Ákos Bethlen Jánossal, Toldalagi Mihállyal és Barcsai Andrással a török császárhoz küldi, hogy „annak kegyelmét hazánknak nyerje”. Barcsai mellett van Várad ostroma alkalmával is.

Barcsai megöletése után egy időre letűnik a nyilvános szereplés színteréről s akkor tűnik föl ismét, midőn Apafi az 1664. év végső napjaiban török követségbe küldi. Erről már szóllottunk Bethlen nyomán, de az ő adatait érdekesen egészíti ki a vele volt török deák Rosnyai Dávid naplója.

Ebből tudjuk meg, hogy 1665 január 4-én még Vajdahunyadon van s január 28-án érkezett meg Nándorfejérvárra két vagy három szolgálójával, csak maga kelvén át a jégen, szekerét s lovait a vizén túl hagyta, „mivel félő volt”. Február 11-én volt a török vezérnél kihallgatáson, aki becsülettel fogadta s másodmagával „megkaftányozta”. Április 22-én megint kihallgatáson van a fővezérnél s ott marad Nándorfejérváron egész június 8-ig, amikor megindul Drinápoly felé. Megelőzőleg június 1-én beszámoló levelet irt Teleki Mihálynak, melyből az tetszik ki, hogy hosszú „tekergése” milyen sok pénzbe került: csak a lovak eledelére többet költött háromszáz tallérnál, (Teleki M. levelezése III. k. 478. 1.) s augusztus 4-én érkezett meg Drinápolyba nyolc „íromó” lóval és tizen-négy sólyommal, de csak 24-én juthatott kihallgatásra a fővezér színe elé. Magával vitte kíséretét: társát Cserményit és Rosnyait is, de a fogadtatással nem nagyon lehettek megelégedve. Amint Rosnyai leírja, a fővezér pokol szemmel nézte őket, igen rosszul beszél mind a határ, mind az adó felől „mindazáltal alkalmas ideig való könyörgését hallgatá a követnek, csakhogy rosszul felele reá, utoljára csak azt monda: menj ki az ajtón”.

Szeptember 3-án Konstantinápolyba érkeztek s megint a végtelen hosszú várakozás, vagy a Paskó kifejezése szerint: tekergés. Ezt az időt arra használták fel, hogy elmentek megnézni a főváros nevezetességeit. Egyszer a Jedula felé mentek sétálni, máskor a tengerre szálltak, máskor elmentek megnézni az Aja Sofiát. Paskót Rosnyai kalauzolta s mulatságosan írja le élményeiket. „Die 8. Sept. eljárók – úgymond – követ urammal az Justinianus császár csináltatta templomot, mely külömbkülömbféle kövekből építetett, vagyon öt külső rézkapuk, vagyon belső nagy kétkapuk, egyiknek ezek közül megette vagyon az templom falába odacsinálva az Noe bárkájának deszkájából nagy darab, egy kicsit én is vajtam vala. Eodem die voltunk az oroszánynoknál is. . . Vala egy párduc igen szép más helyen, ezeknek nyaka, dereka meg vala kötve; vagyon annyi farka, mint az oroszánynak; vala egy hiúz is, de igen lator, item

vala egy pézsmamacska is, de az annál is latrabb vala, egy sas kalitkába vala.”

Ilyenekkel ütötték agyon az időt – mint a mai világvárosok annyi sok látogatója – míg a következő évben február 2-án végre a császár elé eresztették őket. Szekerekkel vitték az ajándékokat magukkal s rendet álltak a császár rostélyos tornya előtt, aki onnan szemlélte meg s fogadta el az ajándékokat s aztán megvendégelte őket.

A vezér a francia követtel egy asztalnál evett, ugyanabban a házban, de más asztalnál a kapitány pasával együtt szolgálták ki Paskót. Ezután következett a kaftánnal megajándékozás s végre a kihallgatás. Itt is a francia követé volt az elsőség s csak azután került a sor Paskóra. Mind ennek a végtelen időpazarlásnak csak kevés eredménye volt: az adót azért nem szállították le, *hiába járták el a divánülő vezéreket*, természetesen egyikhez sem állíthattak be üres kézzel. Április végén elhagyták Konstantinápolyt s még azután ismét csavarogni kellett, míg a fővezér válaszát megkapják s végre május 24-én Paskó útra kelt s június 13-án haza érkezett Erdélybe.

Miért nem sikerült e küldetése, emlékiratban fejtette ki (1668), melynek *„Ez mostani utolsó és szomorú ügyben a keresztyén igaz magyaroknak gondolkozására való siralmas matéria”* címet adott.

Az újabban előkerült adatok fogságára vonatkozólag is nyújtanak néhány érdekes részletet. Az „Erdélyi Országgyűlési Emlékeké-bői látjuk, hogy az erdélyi rendek mindent elkövetnek kiszabadítására. De Apafi eleinte hallani sem akart róla. Mikor az 1669 február 27-iki ülésen szóba került az ügye, Apafi ezzel utasította el a kérvényezőket:

– Hadd üljön ott, jó helyen van; ha Zólyomival is úgy tettek volna, az ország nem búsult volna annyit.

Hogy feleségének csakugyan része volt férje fogvatartásában, azt biztosan következtethetjük abból a *„Memoriae”*-ből, melyet Teleki Mihálynak küldött. Ebben nem a férje, se az atyafiak, hanem csupán Teleki „tekintetéért” megírja azokat a punctumokat, vagy feltételeket, melyek alatt *beleegyezik* a szabadon bocsátásába, de akkor is úgy, hogy Teleki jót áll érte, hogy azokat a punctumokat nem sérti meg s ha mégis megsértené, Teleki az elválásban segítségére lesz. A különös kötelezvény nevezetesebb pontjai:

1. Kívánságom nekem az, hogy engemet ne verjen, ne sarkantyúzzon, ne nyergeljen, ne szidjon, ne rusznitson, ne kutya- s eblelküzzön, egyszóval, mint emberséges ember szokta feleségét tartani s böcsülleni, aszerint ő is úgy böcsüljön s úgy tartson. 2. Ne részegeskedjék, mert a részegeskedésből gonosz fajtalanságát követi, meg nem állja. 3. Házamnál asszonyemberhez illendő tisztemben magát ne áltsa, szabad disposition! lehessen egyszóval mindenben.

4. Az én atyámfiával éljen jól, ne ördögi gyűlölettel legyen hozzájok, ne szidja szokása szerint őket s tőlük engemet el ne tiltson, mint eddig.

5. Maga atyjafiait pedig az én házamnál ne tartsa, mivel eddig is rész szerint eszközök voltak az egymással való rossz életünkben; tanácsokon ne járjon, mert közöttünk békeséges lakás nem leszen.

6. A mód nélkül való pompának és költésnek, mint eddig volt, hagyjon békét.

7. Ez feljebb specifikált punctumoknak megállására ígérje magát ilyenformán, hogy ha csak az kisebb punctumocskát általhágná is, tehát

énnékem se püspököt, se ecclesiát ne kellessék érette keresnem, hanem lehessen szabados elválásom tőle.”

E pontozatokból látjuk, hogy a fogságba vetés körülbelül azt a célt szolgálta, mint mikor valakit a házastárs vagy rokonság oktalan pazarlás miatt gondnokság alá helyeztet vagy elmeógyintézetbe csukat be.

Ezen különös feltételek után, talán azért, mert azokat vagy Teleki nem közvetítette vagy Paskó nem fogadta el, még sokáig raboskodott s csak 1672. év közepén eresztették végre ki a rendek ismételt sürgetésére.

Kiszabadulása után 1675-ben április 20-án újra őt küldte a fejedelem Drinápolyba török követségbe s onnan május 26-án küldött haza jelentést. A Bélydy-féle szövetség-levelet (1677 szeptember 29.) ő is aláírta s a szövöttezők ép őt küldték ki Konstantinápolyba ajándékokkal, hogy panaszolja be a fejedelem környezetében lévő tanácsurakat, Telekit és a többieket, kiknek megbuktatását Bélydy tervezte, mivel a franciával és más idegen nemzettel szövöttezzenek.

1678 januárjában ő vezette Erdélyben a rendet csinálni küldött Achmed aga kapucsi basát. De a fejedelem hadai megindulására Bélydy párthívei jórészt cserbenhagyták s neki is menekülnie kellett.

A Bélydy ügyének Konstantinápolyban ő volt egyik főtámogatója s azért 1678 június 7-én megnótázták s proscriptióját az 1679 május 27-iki országgyűlésen törvénybe iktatták.

Ferenc nevű fiát Teleki magánál tartotta s hasztalanul kísérelte meg, hogy onnan megszöktesse. A Jediculában egy ideig rabságot is szenvedett, de később szabadon bocsátották s élénken levelezett az erdélyi urakkal s dolgozott a „Hazánkat vezető lator factorok ellen”. 1682-ben augusztus 27-én még mindig Konstantinápolyban van, mert Vízaknai Nagy István azt írja róla haza, hogy Paskó háromszor is járt nála tudakozódni, hogy a fejedelemasszony nem irt-e az ő álláspontja felől? Úgy látszik, hogy ennek közbenjárásától remélte hazatérését.

Ha Bod Péter adata nem téves, Erdélybe ugyan nem, de Magyarországra később mégis visszatért s Sárospatakon fejezte be viszontagságos életét. Érdekes, hogy Bodnak ezt az adatát „Patakra kerülén, számkivetésben halt meg. Haner történetíró, aki az erdélyi történetírókról könyvet írt, így értette félre: Patakon mint számvető (ratiocinarius) fejezte be életét, – vagyis a számkivetést összetévesztette a számvetéssel.